

Farg‘ona tumani Axborot kutubxona markazi bibliografiya bo‘limi

“O‘ZBEGIMNING SUYUKLI POLVONI”

(Polvon Tursun Ali Muhammad xotirasiga bag‘ishlab)

ESTALIK

2024 yil

Tursun Ali Muhammad 1949 yil 5-oktyabrda Fargʻona viloyati Fargʻona tumani Vodil qishlogʻida dunyoga kelgan. U otasi va onasi uchun uzoq intiqlik bilan kutilgan va orzulangan bola edi. Otasi Mamajon aka Haydarov 1942 yili Ulugʻ Vatan urushiga ketayotganida rafiqasi Saodat opa va etti nafar oʻgʻil-qizlari boredi. Taqdir taqozosimi yoki ollohning sinovimi, farzandlar birin-ketin biri kasallanib, biri oʻsha paytdagi hammaga kelgan ofat-ocharchilikdan oʻlib ketishdi. Eng kattasi 18 yoshda edi. Otasi Mamajon aka 1947 yili uyiga eson-omon kirib keldi, lekin hech kimsasiz uyi goʻyoki goʻriston edi. Saodatxon opa otasi kelsalar, bolalarni soʻrasalar, nima deb javob beraman deb, ota uyiga ketib qolgan ekan. Mamajon ota ogʻir-bosiq odam edilar, qaynotasinikiga kelib onasi hammasini eshitdim hammasi ollohning irodasi, biz bandalar sabrli boʻlishimiz kerak, sabr qilsak, soʻrasak beruvchi oʻzi. Yur

uyimizga ketamiz deb xotinini olib uylariga qaytib keladilar.Eru-xotin bir-birini e'zozlar, avaylar edilar.Farzanddan esa darak yo'q. Ollohdan so'rab yuraverdilar.Sabrning tagi oltin deganlari rost ekan ollohning inoyati bilan kutilgan farzand tug'ldi.Tug'ilganda ham xosiyatli bola bo'ldi.Chunri, tug'ilmasdan oldin bir uy ayollar guvohligida ona qornida yig'lagan.Bolalari turmagani uchun uning isminiTursunali qo'yishdi. Otaning ham, onaning yuragi hapqirar, hammaga bolalarini maqtagilari kelar edi. Lekin ko'z tegmasin deb quvonchlarini ichlariga yutub shukur aytib yuraverishdi. Ko'z tegmasin deb Tursunalini ollohga mahallaga ommaga tashlab qo'yishdi.U vaqtda Mamajon aka don tayorlov tashkilotida boshliq bo'lib ishlardilar. Kambag'alroq odam to'y qilsa to'yning noniga un yoki don bilan yordam berardilar. Qariyalar hozirgina u kishining himmatini,muruvvatini eslashib,gapirishadi.Odamlarning aytishi bo'yicha,ko'chalar tizzagacha loy bo'lsa ham,etiklarining tovonlariyam loy bo'lmas ekan.Shundan bo'lsa kerak hamma u kishini "Mamajon tarang"deb atasharkan.Umrlarida hech ham tufli kiymagan ekanlar,hamisha etik kiyib yurgan ekanlar.

Bu baxtli hayot abadiy bo'ladigandek edi.Lekin o'g'ilni ko'zdan asrashdi-yu,o'zlariga ko'z tegdi. Mamajon aka og'ir xastalikka chalinib qoldi.Oxiri,bir yerda bo'ib qoldilar.Shunda u kishi birgina,ko'zining oq-u qarosi bo'lgan o'g'lini so'kib,urishib,oldiga kelsa,haydab solardilar.Saodat opa: "Birgina bolangizni namuncha urishaverasiz "desalar:

Eh,xotin,menga ham og'ir uni so'kish,lekin men bo'lmasam, dadam qani,deb seni qiynab yuboradi,mendan ko'ngli qolsa,sen qiynalmaysan, dedilar.

Tursun Ali sakkiz yoshga kirganida otasi ketib qoldilar...ketdilar..

Aytganlariday,bolaga uncha bilinmadi.Faqat keyinchalik,aqlini taniganda,onasi aytib berganlarida,bu narsalarni angladi.

Saodat opa erlaridan keyin ko‘p qiyinchiliklar bilan o‘g‘lini tarbiyalab,voyaga etkazdi.

Irodasi mustahkam,birovga sirini bermaydigan,bir qarashda qattiqqo‘l Saodat opa faqat o‘g‘li uchun yashadi,aqat o‘g‘li uchun nafas oldi.

Yoshligida Tursunali dumaloqqina,o‘boq bola edi.Akalari bo‘lmagani uchunmi,birov urishishni bilmaydigan,bolalardan doim kaltak yeb,burni qonabuyga kelardi.Shunda ona ich-ichidan ezilib,bolaginasini bag‘riga olib,erkalatgisi kelsa ham:

Iye,hay,hay,sen nega yig‘laysan? Axir,o‘g‘il bolasan-ku! Ikkinchi mening oldimga yig‘lab kelma! Ular urishsa ,sen ham qarab turma,javob qaytar! Sen o‘zingni himoya qilolmasang,meni qanday himoya qilasan?-derkanlar.

O‘sha paytlari Saodat aya uyda manti pishirib,Tursunali Shohimardonga olib borib sotib kelar,tushgan pulga ancha-muncha tirikchilik qilishar edi.Lekin bola bola-da!

Lochin polvon o‘yinlariga qiziqib,tomoshaga berilib ketib,mantini urdirvorib,uyga quruq tog‘ora bilan(tog‘orani olib ketishmaganiga ham shukur)kirib kelgan kunlari ham bo‘lgan.

Lochin polvonga shogird bo‘ish,kuchli polvon bo‘lib,uni urgan bolalarning rosa adabini berish yosh Tursunalining yagona orzusiga aylandi.Bir kun yurak yutib,Lochin polvonga ro‘baro‘ bo‘ldi:

-Meni ham shogirdlikka olsangiz...-dedi bola,yalinibgina.

-Yo‘q, sen xomsemizdan polvon chiqmaydi,-dedi mashhur polvon.

Shunda Tursun Alining murg'ak qalbida isyonga o'xshash bir nimalar kechdi. Lekin u Lochin polvonga hech nima demadi. Faqat uyga kelib, o'zi bilganicha, tasavvuri yetganicha mashq qila boshladi. Qo'shnilar havotir bo'lib:

-Hoy, Saodat opa, uylaringda nimalar bo'lyapti? "Gup-gup" dan tokchalarda idishlar ham turmayapti, -deb chiqishdi.

Bir yildan keyin yana Shohimardonga borib tomoshani ko'rayotganida o'rtadagi polvon:

-Qani, yigitlar, oralaringda toshlarni ko'tarib ko'raman deganlar bormi? Uyalmasdan chiqaveringlar! -deb qoldi.

Tursunali otilib chiqdi va 32 kilolik toshlarni ko'tarib, o'ynatib ham berdi. Buni ko'rgan ustoz polvon:

-Haloyiq! Bu mening eng kenja shogirdim! -deb tanishtirdilar.

Shu bilan 12 yoshli Tursunali mashhur Lochin polvonga shogird bo'ldi. Zehni o'tkir, o'z maqsadidan qaytmaydigan, tirishqoq bo'lgan yigitcha 16 yoshida ustozidan oq fотиha olib, mustaqil hayotga qadam qo'ydi.

O'zi guruh tuzib, uning nomini "KUCH" attraksioni deb nomladi. Ish faoliyatini esa Qo'qon shahar madaniyat va istirohat bog'i qoshida boshladi.

Ona baribir ona-da, dastlab: "bolam mayib bo'lib qoladi", deb rosa xavotir bo'ldilar. Hatto polvonlikka qarshi ham chiqdilar, lekin Tursun Alining tushi sabab, ko'nikishga majbur bo'ldilar. Tush haqida o'zlari aytib bergandilar:

-Tushimda ikki jarlik o'rtasi sayhonlik. Bobom o'sha joyda qo'qonaravaning gupchagiga tirsagini qo'yib, kulib turibdilar. Aravaning ichi to'la lavash non, hovuri ko'tarilyapti. Yonlarida otam, ot egariga yarim mingan holda qamchisini etigi qo'njisiga urib, mening tepadan jarlikka tushishimni kutyaptilar. Men ularning yonlariga yetib borganimda, bobom so'radilar:

-Mening nabiram shumi?

-Ha,shu nabirangiz...

Bobom peshonamdan o‘pib,boshimni siladilar,so‘ng bitta dasturxonga aravadagi nonni to‘ldirib,menga ko‘targizdilar.Otamning jonlari achishdi shekilli,otdan tushdilar:

-Og‘irlik qilmasmikin?

-Polvonga shu ham yukmi?-dedilar bobom.

Men bobomning gaplaridan ruhlanib,og‘ir bo‘lishiga qaramasdan,nonni yuqoriga ko‘tarib chiqdim.Keyin uyg‘onib ketibman.

Ertalab tushimni onamlarga aytib bersam,haqiqatan ham bobom ayon bo‘lganliklarini tasdiqladilar.

Endi o‘ylasam,o‘sha yorug‘ tush –mening hayot yo‘lim,bobom ko‘tartirgan non-polvonlik rizqu nasibam ekan,-deb gaplarini tugatdilar Tursun Ali polvon.

Ha,ba‘zan shunaqa tushlar ham bo‘larkan-da.O‘sha-o‘sha Saodat aya o‘g‘lining tomoshalarida g‘ururlanib,kerilib,mazza qilib o‘tiradigan bo‘ldilar.O‘g‘il ham onaning hurmatini joyiga qo‘yadigan,e‘zozlaydigan ,erkalatib olib yuradigan bo‘lgandi.Avval atigi ikkisidan iborat oilalari sekin-asta katta oilaga aylandi.Ona-bola dasturxon atrofida to‘lib o‘tirganlariga sevinishib ,Ollohga hamd-u sanolar aytishardi.

Tursun Ali polvonning ijodiy ishlari rivojlanib,guruh kattalashib,nomi ham o‘zgardi.Endi u “Vodil chinori”milliy xalq sirk guruhi boshlig‘I bo‘ldi.O‘rta maktabdan keyin Farg‘ona shahar pedagogika institutining jismoniy tarbiya fakultetini bitirdi,keyinchalik Toshkent davlat madaniyat institutining ommaviy bayramlar rejissurasi fakultetini bitirdi.Yangi va yangi nomerlar yaratdi,o‘z ustida ishlashdan charchamadi.Yuzlab shogirdlar etishtirdi.Ota va ustoz sifatida

ayamaydigan ,talabchan va qattiqqo‘l bo‘ldi.Ha demay ,bolalari,shogirdlari yoniga kirishdi. Shukurlar aytib,yaxshi niyatlar qilib,onasini muqaddas ziyoratgoh-Makkaga olib bordi.Onaning duosini oldi. Yurtning ,xalqning hurmatini qozondi. “Navro‘z”, “Mustaqillik”bayramlarida ham Rejisyor,ham qatnashchi bo‘ldi.Yurtboshining nazariga tushdi.Lekin hech qachon mag‘rurlanmadi. “MEN”degan so‘zni yengib,birov topolmaydigan joyga yashirib yurdi.Kam bo‘lmadi.Katta-kichikka bir xil muomalada ,izzatda bo‘ldi. Kim yordamga muhtoj bo‘lsa,yordamini ayamadi.Hoji Tursun Ali Muhammad suyuqli yor yonida olti farzand,to‘rt o‘g‘il,ikki qizning otasi,yetti kelinning ,ikki kuyovning qaynotasi,yigirma besh nabiraning opoqdadas,iikki chevaraning bobosi.O‘g‘illari:Ravshanbek,Shavkatbek,Bahodirjonlar ishlarining davomchilari.Nabiralari:Sardorbek,Shahzodbek,Rahmatullo,Di ydorbek,Sherdorbek,Suhrobbek,Nurdorbek,Shohruzbek-yetilib kelayotgan yosh polvonlardir.

Bir insonning Olloh bergan baxti-taxti shunchalar bo‘lar-da.Mening yozganlarim mingdan bir bo‘lagi xolos...

-Tursunoy Sodiqova Tursun Ali Muhammad haqida shunday gaplar aytadi:

-Siz ollohga hamd-u saolar ayting,ukajon!Sizni o‘zi sevgan bandalari qatoriga qo‘shgani uchun ,pokiza nasldan zuvalangizni yasagani ,ko‘ksingizni oppoq niyatlarga to‘ldirgani niyatingizga yarasha juft va farzandlar ato etgani,qalbingizni ko‘zini ochib qo‘ygani,tabiatga,mehnatga,yaratishga,ijodga,yo‘qdan bor qilishga,muhabbatli qilib qo‘ygani uchun o‘ziga shukrlar ayting.

Hovlingizning to‘ridan o‘tayotgan sutday Shohimardonsoy suvining bahosiga o‘zi o‘lchov yo‘q! Unday

shirin suvni hech qayerda ichmaganman. Bobo-momolarimizga tegishli osori atiqalarni muhabbat bilan tizib, avaylab, ular bilan hovlingizni bezab qo'yganingiz hammamizni yayratadigan ish bo'libdi. Bu buyumlarning har bittasida ne-ne insonlarning barmoq izlari bor va har bittasini nechtadan ruh ko'tarib turadi ahir!

Nazarimda, Siz bizning ota-bobolarimizning ham xonadoningizga chorlab olibsiz. Avvali olloh, o'sha ruhlar ham Sizni qo'llab, qo'ltiqlab turgani aniq. Siz bu tutumlaringiz bilan "men ota o'g'ilman" deb turibsiz, sulton suyagidan tonmasligiga urg'u beryapsiz.

Go'zal shoira polvonning bolaligi haqida shunday deydi:

Hov, Shohimardonga olib boradigan tog'larni ko'ryabsizmi, o'sha tog'lar etagida Vodil degan yurt bor. Bu yurtning odamlari shu tog havosiga o'xshaydi. Sal tabiiyroqmi-yey, sal samimiyroqmi, sal to'ngroqmi yoki sal soddaroqmi? Qandayliklarini hozirgacha bir so'z bilan ta'riflay olmayman. Chunki, ko'rinib turgan shu adl va mag'rur tog'lar tabiati ularga o'tgan. Bag'rida sharqirab oqayotgan, tovushi butun qishloqni tutgan Shohimardonsoy tabiati, quvnoqligu, shoshqinlik, soflik va beg'uborlik ularning qon-qoniga singib ketgan. Ular mening yurtdoshlarim. Ular haqida so'z ketganda, dillaridagi soflik ko'zlariga ko'chgan, peshona teri bilan topilgan nonga qanoat qiluvchi, farzandlariga mehrlarini to'kib, ana shu peshona teri evaziga topilgan mablag'ni sarflab, shunday tarbiya etuvchi odamlar ko'z o'ngimga keladi. Ne-ne allomalarning yurti bo'lmish shu maskanda ularning avlodlari sanalmish ajdodlar, ammo bu bilan g'ururlanishni bilmaydigan odamlari yuragimning chuqur yerlarini ilitib turadi. Ularga dil-dilimdan ta'zim etgim keladi.

Vodil va vodilliklar haqidagi suhbatlarda esa albatta, shu jannatmakon go'shaning ko'rkam farzandi ,faxri,ta'bir joiz bo'lsa, O'zbek kishisining timsoliga aylangan insonlardan biri Tursun Ali polvon nomi tilga olinadi.Polvonni hech mubolag'asiz butun O'zbekiston taniydi. Chunki ,o'z milliy sirk guruhi bilan u kirib bormagan shahar-u qishloq qolmagan. Ko'p yillardan buyon dor o'yinlari ,tosh ko'tarish tomoshalari, masqarabozlar chiqishlari bilan odamlar ko'nglini olib kelayotgan bu ahil jamoani Tursunali poivonsiz tasavvur qilib bo'lmaydi.Ammo,polvon faqat tomoshalari bilangina emas,ijtimoiy jihatdan o'ta faol shaxs sifatida odamlarni ohangraboday o'ziga jalb etib keladi.Uning hamisha Marg'ilon do'ppi,oq yaktak,to'n kiyib,milliy liboslarimizni e'zozlab,yurishining o'zi hikmat.

Ana shu ko'rinishga yarasha millatimizga xos bo'lgan yuksak insoniy fazilatlar fe'l –atvorida mujassam.Bular-ahdida sobitlik,kerakli joyda o'z fikrini ayta olish,kattayu-kichikka bir

hilda ehtirom ko'rsatish,xalqaro donishmandlik bilan mulohaza yuritishdir.Ijodkorlarning ,ayniqsa,shoirlarning uning huzuriga talpinishlari,tez-tez suhbatini sog'inib qolishlari shundan.

Tursunali polvonning qilgan ulug' ishlaridan biri o'zimizning milliydorbozlik ,polvonlik o'yinlarimizni xormay davom ettirib kelyapti.Uning tarbiyasini olgan shogirdlari O'zbekistonning hamma yerida topiladi.

Polvonlar ham to'y –hashamlarda ,quvnoq davralarda yuradi,yig'i nima ekanligini bilmaydi,deb yurgan paytlarimda Tursun Ali polvonning yig'laganini ko'rib,hayratga tushganman deydi Siddiq Mo'min:

Voqea shunday bo'lgan edi:mustaqilligimiz sharofati bilan haj ibodatlariga keng yo'l ochilishi bilanoq Tursun Ali polvon volida-i muhtaramasi bilan muqaddas haj safariga

borib,beshinchi farzni ham ado etib kelgan,uning iltimosiga ko'ra Ka'batullohdan olgan bir olam taassurotlarini men oq qog'oz yuziga tushirgan edim.

Haj taassurotlarini birboshdan aytib berar ekan,polvon hayajonini yashirolmas,ayniqsa ,quyidagi voqealarni ho'hg-ho'ng yig'lab aytib berar edi.Omonat jonini Yaratganning o'ziga butunlay topshirib,dunyoning va jonining omonat ekanligini ilk bor yurak-yurakdan his etib yig'layotgan bu yig'ining nomini atashga til lol,qalam ojiz.

Taassurotlarning hammasi qog'ozga tushguniga qadar bunday yig'i bir necha marotaba takrorlandi.Yig'laganingiz sari gunohlaringizdan forig' bo'lib,o'zingizni tobora yengilroq his etib boraverasiz...deb qo'yadi polvon ularning orasida.Polvonning bu muqaddas haj safari taassurotlariga "Soyam ham menga ergashmas"deb sarlavha qo'ydik.

Agar e'tibor berib qarasak,oramizda tom ma'nodagi insonlar yashayotganidan

a biz ularga hamroh ,hamnafas ekanligimizdan hayratga tushasan kishi.Ana shunday insonlardan biri, el-yurt hazmatida ko'ksini qalqon qilib,kasb-koriga bo'lgan sadoqatini ardoqlab kelayotga vodiylilik Tursunali polvon ekani ,samimiy va o'ta dilkash zamondoshimiz bilan hamisha faxrlanishimizni bayon qilmoqchimiz.1949 yilda Farg'ona viloyatida tug'ilgan Tursunali Polvon muxolifatdagi Erk partiyasi a'zosi va Birlik harakatining ilk kurashchilardan biri edi.

Turcunali polvonning muxolifatchiligi haqidagi hujjatli film Pragadagi xalqaro kinofestivalda namoyish qilingan.

Ko'pchilik bilmaydigan yana bir jihati bor edi Tursunali polvonning. Polvon shoir Rauf Parfiga moddiy yordam berib turardi.

Tursunali aka Farg'ona viloyati hayvonot bog'i tashabbuskori, uzoq yillar mobaynida Shohimardonda

tomoshalar ko'rsatib milliy dorbozlik va polvonlarning nimaga qodirligini elga ko'rsatgan yurt botiri edi..

Ma'lumotlarga ko'ra, xalq orasida Tursunali polvon nomi bilan tanilgan marhumning dafn marosimi yakshanba kuni o'zi tug'ilib o'sgan "Vodil" qishlog'ida o'tkazilgan. 1949-yili Farg'ona viloyatida tug'ilgan, umrining ko'p yillarini O'zbekistonning turli joylarida (asosan Shohimardonda) polvonlik va dorbozlik tomoshalarini ko'rsatish bilan o'tkazgan Tursunali polvonning Farg'ona viloyati hayvonot bog'i tashabbuskori hamda faxriy ekolog bo'lgani aytiladi. O'tgan asrning 80-yillari oxiri va 90-yillari boshida muxolifatdagi "Birlik" harakati va "Erk" partiyasining faol a'zosi bo'lgan Tursunali Mamajonovga avvalgi prezident Islom Karimov davrida uzoq yillar davomida "o'gay"larcha munosabatda bo'lingan. Keyingi yillarda rasmiylar bilan munosabati tuzalgan Tursunali Mamajonov 1-darajali "Mehnat faxriysi" ko'krak nishoni hamda "O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi" faxriy unvoni bilan taqdirlangan edi.

Foydalangan adabiyotlar

Polvonlardan polvon kelar/ maqolalar,suhbatlar, she'rlar/ "Navro'z"nashriyoti, 2012 yil.

<https://www.facebook.com/share/p/phMxo7qt8Y35LCW/?mibextid=pFDknk>

Tuzuvchilar:

Bibliografiya bo'limi rahbari D. Alobidinova

Bibliografiya bo'limi mutahassisi H.Mirzaahmedova